

7. Сикорская Г. Н. Ноогуманистическая модель эколого-педагогического образования и практика ее реализации : автореф. дис. На соискание учёной степени доктора пед. наук / Г. Н. Сикорская. – Екатеринбург, 1999. – 38 с.

8. Тестов В. А. Ценности российской цивилизации как стратегические цели образования / В. А. Тестов // Педагогика. – 2009. – № 1. – С. 15–21.

РЕЗЮМЕ

Н. В. Саенко. Характеристика компонентов культурологической подготовки студентов технических ВУЗов.

В статье обосновано повышение внимания к культурологическим проблемам обучения и воспитания, определены основные составляющие культурологической подготовки студентов технических вузов: ее цель, задания, принципы; мотивационно-целевой, когнитивный, духовно-этический, процессуальный компоненты. Дана характеристика их сущности.

Ключевые слова: технический вуз, общекультурный уровень, культурологическая подготовка, компоненты, социокультурная сфера.

SUMMARY

N. Sayenko. Characteristics of the components of the technical university students' culturological training.

In the paper the increasing of attention to culturological problems of teaching and bringing up is emphasized, the main constituents of the culturological training of the technical university students are determined: its object, tasks, principles; motivation and target, cognitive, spiritual and ethical, processing components. Their essence is characterized.

Key words: technical university, all-round cultural level, culturological training, components, social and cultural sphere.

УДК 371.134:81

М. А. Сперанська-Скарга

Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТУВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ІМІДЖУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті розглядаються особливості діагностування рівня сформованості професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Автор розкриває хід констатувального експерименту, що мав на меті визначення рівнів сформованості мотиваційного, когнітивного та рефлексивного компонентів іміджу.

Ключові слова: професійно-педагогічний імідж, педагогічний експеримент, педагогічне діагностування, професійна соціалізація, професійна мотивація, рефлексивна активізація, педагогічні умови, виховне середовище.

Постановка проблеми. Процес формування професійно-педагогічного іміджу – багатоаспектне завдання, що відбувається циклічно та систематично протягом тривалого часу в навчальній та позанавчальній роботі освітніх закладів.

Метою процесу формування професійного іміджу вчителя є підготовка фахівця, здатного до виконання професійно значущих завдань, відповідати у власнім іміджі потребам суспільства та реалізовувати власний особистісний потенціал завдяки професійним випробуванням.

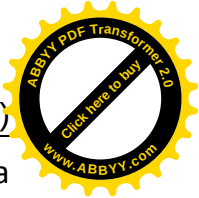
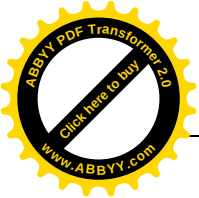
Аналіз актуальних досліджень. Останнім часом багатьма науковцями професійно-педагогічний імідж розглядається як невід'ємна складова професійної культури вчителя, як механізм професійної та особистісної соціалізації та як засіб встановлення соціально значущих відносин. Поняття «імідж» увійшло до словників психології, педагогіки, політології, соціології та інших наук. Сучасними дослідниками імідж розглядається як образ, цілеспрямовано сформований суб'єктом та зорієнтований на самовідчуття [7], як результат зовнішнього сприйняття людини [3; 5]. Наше дослідження ґрунтується на поняттях, розроблених науковцями, а також на концепції сприйняття та формування іміджу педагога [6; 7] й концепції особистісно-орієнтованої освіти.

Мета статті – описати особливості діагностування рівня сформованості професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Діагностування проводилося в межах педагогічного експерименту, який мав на меті апробацію комплексу педагогічних умов, що було відокремлено в процесі дослідження, а саме: формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності відбувається найбільш ефективно, якщо сформована мотивація майбутніх учителів на професійно-педагогічну діяльність; створене виховне середовище, спрямоване на формування комплексу іміджформуючих знань та навичок майбутніх педагогів; та якщо майбутнім фахівцям притаманна рефлексивна активізація та самоорганізація в педагогічній діяльності.

Згідно з визначеною метою педагогічного експерименту було розроблено комплекс завдань, що вирішувалися під час проведення експериментальної роботи. Серед основних завдань можна назвати такі:

- 1) підтвердити необхідність формування та покращення професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей;
- 2) впровадити та перевірити ефективність розроблених педагогічних умов процесу формування професійно-педагогічного іміджу;
- 3) розробити та підтвердити доцільність використання інструментарію дослідження;
- 4) визначити найбільш успішні засоби формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей у системі позанавчальної роботи;
- 5) на основі зворотного зв'язку зробити критичне осмислення та корегування розробленої структурно-функціональної моделі.

Підготовка до проведення педагогічного експерименту включала опрацювання педагогічної та методологічної літератури, зокрема робіт з проведення педагогічного дослідження та методики одержання статистичних даних таких авторів, як В. Михєєв, В. Полонський та інших [4; 2].

Експериментальна робота проводилася протягом чотирьох років з 2006 по 2010 рік на базі Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, Східноукраїнського університету імені Володимира Даля та Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Педагогічний експеримент відбувався у три етапи: констатувальний, формувальний (організаційно-практичний) та контрольний (результативно-оцінювальний).

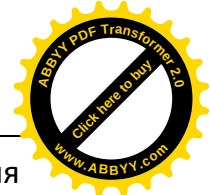
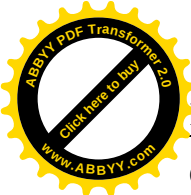
Серед можливих типів експерименту нами було обрано найбільш інформативний, валідний, репрезентативний та достатній за часом експеримент. Він надає всебічне уявлення про досліджуваний феномен, відбувається протягом чотирьох років та відображає типові явища, що характеризують предмет дослідження – процес формування професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей у позанавчальній діяльності.

В експерименті брали участь 405 осіб, яких було поділено на низку вибірок. До першої вибіркової сукупності було віднесено студентів другого року навчання набору 2005 року спеціальностей «Англійська мова та література» й «Французька та англійська мови» факультету іноземних мов Луганського національного університету імені Тараса Шевченка у кількості 203 особи, що виконували роль контрольної групи. Експериментальна група складалася з 202 осіб. Ця вибіркова сукупність була представлена студентами другого року навчання набору 2006 року зазначених спеціальностей.

Програма виховної позанавчальної діяльності в контрольній групі була традиційною, в експериментальній групі – спрямованою на впровадження та перевірку розробленої структурно-функціональної моделі.

Репрезентативність вибірки в нашому випадку означає, що з припустимою для педагогічних досліджень п'ятивідсотковою похибкою з'ясоване розподілення досліджуваних ознак можна ототожнювати з їх розподіленням у генеральній сукупності. Вірогідність результатів експерименту забезпечувалася гетерогенним, але рівнозначним, складом груп, подібністю академічної успішності груп та використанням однакових діагностувальних та формувальних методів. Позанавчальні заходи, спрямовані на формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів-філологів, проводилися незмінним викладацьким складом, що виключило фактор непередбачуваного особистісного впливу в процесі експериментальної роботи.

Підготовка до проведення педагогічного експерименту потребувала визначення критеріїв та показників успішності формування компонентів професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних

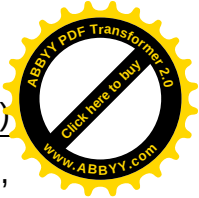
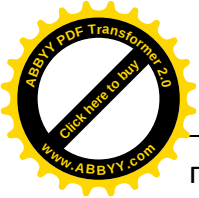
спеціальностей. Оскільки в педагогічній літературі існують певні протиріччя щодо визначення термінів «критерій» та «показник», ми, користуючись характеристиками В. Загвязинського, зупинилися на таких інтерпретаціях. Критерії – це якості, ознаки об'єкту, що вивчається, які дозволяють робити висновки щодо його стану, рівня функціонування та розвитку. Показники – це кількісні або якісні характеристики сформованості кожної якості, ознаки об'єкта дослідження, тобто це рівень сформованості того чи іншого критерію [1, 76]. Теоретичний аналіз дозволив нам виділити критерії сформованості професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей: мотиваційний, когнітивний та рефлексивний.

Анкета-опитувальник розроблялася з урахуванням вимог, поставлених необхідністю визначення ефективності впровадження структурно-логічної моделі та рівня сформованості критеріїв (мотиваційного, когнітивного та рефлексивного) в процесі формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх фахівців-філологів. Питання опитувальника були сформовані таким чином, щоб унеможливити подвійність трактування відповідей. Складність та різноманітність питань забезпечила різнобічність розгляду досліджуваних критеріїв. Більшість питань, які підлягали обчислюванню в межах завданих критеріїв та показників, були питаннями прямого типу, що спростило процедуру підрахунку результатів експерименту. Однак поряд з ригідними питаннями нами було розроблено низку відкритих тверджень, наявність яких в опитувальнику забезпечує невід'ємне відображення індивідуальних поглядів кожного з респондентів. Щодо тематики питань, то в структурі анкети навмисно відсутня блоковість, що дає змогу отримати більш об'єктивні відповіді.

Щодо інших методів, які було використано під час діагностування та збирання експериментальної інформації, то ми відокремимо такі: методи цілеспрямованого педагогічного спостереження, бесіди, відеотренінги, інтерв'ювання, тестування тощо.

Цілеспрямоване спостереження було використане як складова частина тренінгів, що проводилися під час експериментальної роботи. Педагогічне спостереження супроводжувалося програмою-протоколом, де були зазначені мета спостереження, перелік питань, характеристика педагогічної ситуації спостереження, засоби впровадження моделі формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів, фактори, що перешкоджають успішному впровадженню необхідних педагогічних умов, а також динаміка формування певних компонентів професійно-педагогічного іміджу.

Педагогічна бесіда та інтерв'ювання також використовувалися в якості додаткових методів збирання первинної діагностувальної інформації, інструктування та мотивування респондентів. На останньому, результативно-оцінювальному, етапі експерименту метою бесіди була постекспериментальна рефлексія. Взагалі, бесіда та інтерв'ювання надали можливість перевірити

попередні висновки, що було зроблено завдяки анкетуванню та спостереженню, та підвищити рівень обізнаності в психологічних особливостях досліджуваних.

Щодо відеотренінгів, то значущість цього методу дослідження неможна недооцінити. Так, до його переваг відносимо наочність, об'єктивність та простоту реалізації. Завдяки відеотренінгам оцінювалися такі компоненти професійно-педагогічного іміджу, як вербальна та невербальна комунікація, мовленнєва компетентність та здатність до адекватної самопрезентації.

Поряд з базовою анкетною-опитувальником ми використовували низку додаткових тестів, що допомогли продіагностувати рівень сформованості компонентів професійно-педагогічного іміджу та, на контрольному етапі, ефективність використаної моделі формування професійного іміджу майбутніх фахівців. Серед згаданих методик ми використовували діагностику полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості, опитувальник «Ідеальний вчитель», опитувальник «Що знижує Вашу самооцінку», методику побудування психологічних профілів «Я-реальний», «Я-ідеальний», «Я-рефлексивний» та «Я-концепція», тест Рейдаса для визначення впевненості в собі та інші.

Як було зазначено, педагогічний експеримент проводився у три етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

Метою констатувального етапу експерименту було з'ясування стану виховної системи університету в питанні формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей. Базовим методом збирання діагностичної інформації була анкета студента (інструментарій діагностування рівня сформованості професійно-педагогічного іміджу студентів філологічних спеціальностей).

Так, з метою з'ясування рівня сформованості показників мотиваційного критерію, студентам була задана низка питань, що дозволила зробити певні узагальнення. Результати проведеного опитування на діагностувальному етапі експерименту майже однакові в обох групах, контрольній (К) та експериментальній (Е). Відповіді більшості респондентів обох груп свідчать про належність до неоптимального мотиваційного типу. Активність вчителя, згідно з отриманими даними, не вмотивована власне змістом педагогічної діяльності, оскільки відповіді «Мотиви майбутньої професійної діяльності – це одержання задоволення від процесу та результатів роботи й можливість найбільш повної самореалізації саме в обраній діяльності» було обрано 21,5% (К) та 22,1% (Е) й, відповідно, 31% (К) та 25,8% (Е) респондентів. У той же час відповіді, що свідчать про обумовленість професійної діяльності мотивами уникнення та засудження, виявилися досить популярними. Так, 17,3% студентів контрольної групи та 21% осіб з експериментальної групи обрали серед мотивів професійної діяльності «прагнення уникнути критики з боку керівника та колег», що висвітлює досить високий рівень емоційної невірноваженості та нестабільне уявлення про сутність майбутньої педагогічної діяльності. Досить високий відсоток опитаних (15% (К) та 9,2% (Е))

відповіли, що одним з мотивів професійної діяльності в майбутньому буде «спроба уникнути можливих покарань та неприємностей», що також пов'язане з негативною залежністю між оптимальністю мотиваційного комплексу та рівнем емоційної рівноваги вчителя та потребує особливої корекції під час проведення формувального експерименту. Між тим, такий варіант відповіді, як «потреба в досягненні соціального престижу та поваги з боку оточуючих», було обрано 35% (К) та 39% (Е) респондентів, що свідчить про досить прагматичні та утилітарні уявлення щодо майбутньої професійної діяльності.

Поряд із іншими питаннями, студентам було запропоновано погодитися чи відмовитися від такого твердження: «Ваші батьки, суспільство та оточення визначили Вашу особистість та майбутнє». Цікаво, що більшість опитаних (53% (К) та 58,5% (Е)) погодилися з поданим твердженням та визнали несамотійність прийнятих рішень та відсутність свідомості у питанні вибору майбутньої професійної діяльності.

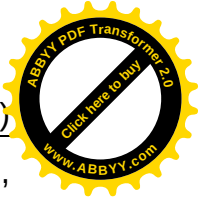
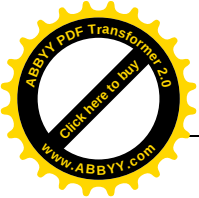
Наступним кроком під час проведення діагностувального етапу експерименту було визначення рівня розвиненості когнітивного критерію як показника сформованості професійно-педагогічного іміджу майбутнього вчителя філологічних спеціальностей. Опитування засвідчило низький рівень обізнаності респондентів у питаннях сутності, структури, складових, типології професійного іміджу та історії іміджології як науки. Тільки 6,3% представників контрольної групи та 7,2% осіб з експериментальної групи проявили достатній рівень знань в сфері педагогічної іміджології.

Серед типових визначень професійного іміджу, що було надано студентами, відокремимо такі:

- імідж – це вміння стильно вбиратися;
- імідж – це вміння всім подобатися;
- імідж – це гарна зовнішність;
- важко визначити.

Бачимо, що в більшості респондентів відсутнє чітке уявлення щодо сутності іміджу взагалі та професійно-педагогічного іміджу зокрема.

Одержані під час експерименту дані свідчать про недостатній рівень сформованості уявлень щодо сутності професійної діяльності вчителя. Більшість респондентів обирає такі якості, як любов до дітей (61% (К) і 59,3% (Е)) та педагогічний досвід (56,3% (К) та 58% (Е)) як ті, що забезпечать ефективність й успішність майбутньої професійної діяльності, однак нехтують значущістю таких якостей, як сучасний імідж (8,3% (К) та 9,6 % (Е)), широка ерудиція, (10,2% (К) та 11% (Е)) моральна стійкість (5,2% (К) та 6% (Е)) та вміння керувати іншими людьми (12,4% (К) та 11,8 % (Е)). Ці результати підтвердили необхідність упровадження заходів, пов'язаних з роз'ясненням сутності професійної педагогічної діяльності, законів соціальної перцепції та ролі професійного іміджу в процесі фахового та особистісного становлення.

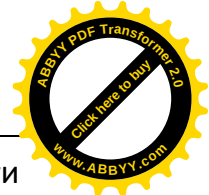
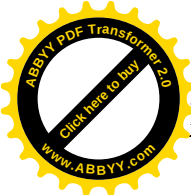
Більшість опитаних мали складнощі в процесі самооцінювання. Так, питання «У чому Ваш реальний імідж різниться з бажаним» у 67% студентів контрольної групи та 69,3% студентів експериментальної групи отримало відповіді «не знаю», «важко відповісти», «ніколи не замислювався над цим». Це є ознакою недостатнього рівня володіння навичками самооцінювання та розробки стратегії формування власного іміджу.

Узагалі анкетування засвідчило досить низький рівень сформованості когнітивного компоненту професійно-педагогічного іміджу. Лише 23% представників контрольної групи та 24,6% студентів експериментальної групи дивилися фільми та читали книги, пов'язані з майбутньою професійною діяльністю, та обрали героя за взірець для майбутньої педагогічної роботи.

Одним з найголовніших завдань констатувального етапу експерименту було визначення рівня сформованості показників рефлексивного критерію як таких, що свідчать про психологічну готовність до майбутньої професійної діяльності та здатність будувати адекватний професійно-педагогічний імідж, що відбиває певні суспільні очікування.

Низка питань, пов'язаних з оцінюванням ступеню сформованості показників рефлексивного критерію, дозволила з'ясувати ті фактори, що перешкоджають студентам проводити рефлексію власних дій та вдосконалювати власний професійний імідж. Так, наприклад, питання «Чи знаєте Ви власні сильні та слабкі сторони» одержало 62% негативних відповідей серед представників контрольної групи та 63,6% серед студентів з експериментальної групи, що свідчить про недостатній рівень рефлексивної культури майбутніх учителів. Поряд з цим питанням, важливим, на наш погляд, було й наступне: «Чи обмірковуєте Ви зазвичай причини власних невдач?» Лише 12,4% респондентів контрольної групи та 13,2% респондентів експериментальної групи дали позитивну відповідь на це питання, що висвітлює відсутність навичок самоаналізу та вмінь обмірковувати власні дії, які є найважливішими складовими професійно-педагогічного іміджу. Крім того, більшість опитаних (53,6% (К) та 52% (Е)) вважають за непотрібне ведення педагогічного щоденнику, що також є необхідним засобом проведення рефлексивних заходів, особливо на початку професійної діяльності.

Результати анкетування надають певне уявлення щодо особистісних складових індивідуального іміджу студентів та усвідомлення респондентами значущості кожної якості у процесі рефлексивної активізації під час розбудови власного іміджу. Так, наприклад, студенти виявили достатній рівень самокритичності, обравши такі якості, як лінь (48,3% (К) та 47,8% (Е)) та тривожність (52,3% (К) та 53,1% (Е)), що перешкоджають їх професійному ствердженню. Однак наявним є нехтування значенням таких якостей, як дратівливість (8,9% (К) та 7,6% (Е)) й імпульсивність (6,6% (К) та 8,2% (Е)), що вкрай неприпустимі у професійній діяльності вчителя.

Констатувальний етап експерименту дозволив нам узагальнити інформацію щодо рівнів сформованості мотиваційного, когнітивного та рефлексивного критеріїв оцінювання професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей, що, у свою чергу, призвело до корегування та оптимізації впроваджуваної моделі процесу формування іміджу фахівців. Одержані дані дозволили визначити вихідні рівні сформованості показників зазначених критеріїв.

Висновки. У процесі аналізу даних були зроблені такі висновки:

- формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів філологічних спеціальностей потребує впровадження системи спеціально організованих виховних заходів;
- основним інструментом формування професійно-педагогічного іміджу майбутніх учителів повинна бути розроблена структурно-функціональна модель, що є досить гнучкою та здатною підпорядковуватися індивідуальним потребам та вимогам конкретного студентського колективу.

ЛІТЕРАТУРА

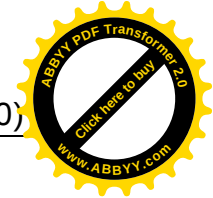
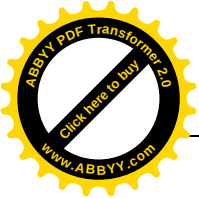
1. Загвязинский В. И. Методология и методика дидактических исследований / Загвязинский В. И. – М. : Педагогика, 1982. – 160 с.
2. Михеев В. И. Методика получения и обработки экспериментальных данных в психолого-педагогических исследованиях / Михеев В. И. – М. : Изд-во Ун-та Дружбы народов, 1986. – 85 с.
3. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа / Панасюк А. Ю. – М, 2007. – 266 с.
4. Полонский В. М. Оценка качества научно-педагогических исследований / Полонский В. М. – М., 1987. – 144 с.
5. Почепцов Г. Г. Имиджология / Почепцов Г. Г. – М, 2006. – 576 с.
6. Черепанова В. Н. Введение в педагогическую имиджологию : учебн. пособ. [для системы подготовки, переподготовки и повышения квалификации педагогических кадров] / В. Н. Черепанова. – Тюмень : ТюмГНГУ, 2008. – 336 с.
7. Шепель В. М. Имиджология: Секреты личного обаяния / Шепель В. М. – М, 1997. – 473 с.

РЕЗЮМЕ

М. А. Сперанская-Скарга. Особенности диагностирования уровня сформированности профессионально-педагогического имиджа будущих учителей филологических специальностей.

В статье рассматриваются особенности диагностирования уровня сформированности профессионально-педагогического имиджа будущих учителей филологических специальностей. Автор раскрывает ход констатирующего эксперимента, целью которого было определение уровней сформированности мотивационного, когнитивного и рефлексивного компонентов имиджа.

Ключевые слова: профессионально-педагогический имидж, педагогический эксперимент, педагогическая диагностика, профессиональная социализация, профессиональная мотивация, рефлексивная активизация, педагогические условия, воспитательная среда.

SUMMARY

M. Speranskaya-Skarga. Peculiarities of diagnosing the level of formation of future language teachers' professional image.

The article deals with the peculiarities of the diagnostics of the levels of formation of the professional image of future language teachers. The author reveals the essence of the stating experiment, whose objective was to define the levels of formation of the motivational, cognitive and reflexive image components.

Key words: professional image of a teacher, pedagogic experiment, pedagogic diagnostics, professional socialization, professional motivation, reflexive activization, pedagogic conditions, educational environment.

УДК 376.1:116–056.3

Г. А. Стадник

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ САМОРОЗУМІННЯ У МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті досліджено одне з найбільш актуальних питань сучасної психології – проблема вивчення психологічних особливостей розвитку саморозуміння майбутніх практичних психологів протягом навчання у ВНЗ. Проаналізовано психолого-педагогічну літературу з досліджуваної проблеми, схарактеризована структура саморозуміння, подано результати дослідження саморозуміння майбутніх практичних психологів–студентів I та V курсів.

Ключові слова: самосвідомість, саморозуміння, самопізнання, самовідношення, самоповага, самооцінка.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку психологічної науки дуже важливим є вивчення проблеми самосвідомості та розуміння себе. Особистість, яка здатна розуміти себе, – це соціально розвинена особистість, яка може самостійно приймати рішення під час розв'язання проблемної ситуації, а також нести особисту відповідність за нього, зберігаючи при цьому позитивне ставлення до самої себе.

Надзвичайно актуальною є проблема вивчення саморозуміння саме у студентів – майбутніх практичних психологів. Розуміння психологом самого себе дозволяє йому адекватно підійти до вирішення проблем клієнтів; уникати неусвідомленого впливу власних мотивів та потреб на особистість, яка звернулася за допомогою; вчасно та самостійно вирішувати власні проблеми [10, 11].

Професійне становлення психолога – складний, неперервний процес «проектування» особистості. Навчаючи людей самостійно вирішувати свої проблеми, психолог тим самим піднімає суспільну свідомість на новий рівень; він використовує свої професійні та особистісні можливості, щоб впливати на ріст самосвідомості конкретної особистості. Виконати цю місію може тільки особистісно зріла людина, внутрішньо і професійно підготовлена до вирішення завдань, які стоять перед нею. Особистісна зрілість проявляється у вмінні